

ВІД АВТОРІВ

Коли ця книжка йде до друку, влітку 2023 року, Ізраїль утягнуто в конфлікт — не зовнішній, а внутрішній. Уже пів року сотні тисяч ізраїльтян виходять на вулиці — і не припиняють це робити — у боротьбі за основи державного устрою своєї країни.

Історія Ізраїлю та євреїв сповнена внутрішніх конфліктів. Про це йдеться в розділі 10 («Війни євреїв»), де ми намагаємося помістити в історичний контекст нинішній конфлікт довкола судової системи Ізраїлю. А тут, у передмові, відчуваємо обов'язок відповісти на інше запитання: чи не суперечать нинішні події головній думці книжки про те, що однією із сильних сторін ізраїльського суспільства є почуття солідарності, належності й турботи про країну?

Політична поляризація загострюється в багатьох західних демократіях — цю тенденцію підтверджують численні дослідження. Згідно з опитуванням «Барометра довіри Едельмана» 2023 року, в якому взяли участь понад 32 000 осіб із 28 країн, у 15 з них більшість вважає, що сьогодні їхні країни роз'єднано як ніколи раніше. Три західні країни — США, Іспанія та Швеція — потрапили до категорії «сильно розколотих». Гарячі події 2023 року показують, що й Ізраїль не застрахований від такої глобальної тенденції. Але чим він тоді відрізняється?

Відмінність у тім, що Ізраїль має ресурс соціальної солідарності, на який може спиратися. Ідеал солідарності є потужним прагненням усього політичного спектра, хоча іноді тільки на словах.

«Барометр Едельмана» виявив приголомшливий факт: менш ніж третина респондентів відповіла, що допомогла б у біді комусь із протилежними політичними поглядами. Лише кожен п'ятий готовий жити в одному районі з політичним опонентом або працювати разом.

В Ізраїлі дивним було б навіть запитувати таке. Сперечатися — із задоволенням — це не просто нормально, в цьому вся суть. До того ж ізраїльтяни не можуть уникнути перетинання «племінних» кордонів. Країна надто мала, а сім'ї надто великі. Широкі сім'ї часто об'єднують і релігійних, і світських членів. Шлюби між євреями ашкеназі та мізрахі* — звичайне явище, тому родини змішуються ще й так. Люди з цілковито протилежними поглядами не тільки живуть в одному районі, ба й у тих самих багатоквартирних будинках, а часто сідають за один стіл у Шабат. Також, безперечно, для більшості ізраїльтян найпотужнішим плавильним казаном стає військова служба.

Коли ми в цій книжці говоримо про «ізраїльтян» або «ізраїльське суспільство», то часто маємо на думці приблизно дві третини громадян країни, які можуть бути етнічно, економічно, релігійно й ідеологічно різними, проте до них не належать євреї-харедім («ультраортодоксальні») та ізраїльські араби. Хоча ці дві найбільші меншини Ізраїлю поволи вплітаються в широке суспільство, загалом вони живуть в окремих світах (див. розділ 11 «Інший Ізраїль»). Але ці три світи пов'язані більше, ніж здається, й існує складна взаємодія між силами, які їх об'єднують і роз'єднують.

Розходження між ізраїльтянами справжні. Більшість, що становить дві третини, ультраортодоксальна меншість та ізраїльська арабська меншина як правило, хоча й не завжди, але здебільшого живуть окремо й навчаються в різних шкільних системах. Проте ізраїльтянину не спаде на думку не допомогти нужденному через політичні розбіжності. Євреї та араби буквально щодня рятують одне одному життя в лікарнях

* Ашкеназі й мізрахі — відповідно європейські євреї та євреї родом з Близького Сходу й Північної Африки. — *Прим. пер.*

і через екстрені служби, про що ми також розповідаємо в розділі 11.

АЛЕ СОЛІДАРНІСТЬ не може базуватися лише на щоденній взаємодії чи великій терпимості до суперечок. Вона має спиратися на щось глибоке, спільне. Й ізраїльські євреї мають спільну історію та долю. Для ізраїльтян «об'єднані ми встоїмо, розділені впадемо» — не просто кліше, а реальність. Ізраїльтяни знають, що якщо зв'язки між ними розірвати, це означатиме кінець існування їхньої країни.

В інших також поляризованих країнах оце прагнення єдності, яке долає глибокі політичні розбіжності, може бути не таким сильним. Неможливо прагнути того, чого не можеш уявити. В Ізраїлі солідарність одразу під поверхнею, як рамка, що тримає мозаїку.

Одного вечора в розпал протестів проти судової реформи на довгих ескалаторах єрусалимського вокзалу, що спускалися до потяга на Тель-Авів, було багато протестувальників, чимало з них несли ізраїльські прапори. Того дня головний проурядовий мітинг відбувався в Тель-Авіві, а головний антиурядовий протест — у Єрусалимі, навпроти Кнесету (парламенту Ізраїлю).

Після мітингів на зустрічних ескалаторах підіймалися прихильники уряду, які поверталися до Єрусалиму, а спускалися противники уряду, що поверталися до Тель-Авіва. Люди спонтанно почали тягнутися через широку перегородку між ескалаторами, щоб потиснути руки опонентам. Відео сцени завірусилося й миттєво стало мемом. На відео молодий демонстрант у бандані простягає руку, його плакат обернений до іншого ескалатора. На плакаті напис: «Рівність, справедливість, демократія». Потискаючи руки одна за одною, він кричить: «Я люблю тебе, ти не знаєш, як сильно я тебе люблю».

В Ізраїлі така сцена не дивує. Це відтворення культури, що вітає незгоду та звеличує єдність. В інших політично роз'єднаних країнах таку сцену рукоштовкань уявити неможливо — частково

тому, що протилежні сторони не перетинаються, а частково — через брак відчуття глибинного зв'язку.

Коли ізраїльтяни озиратимуться на цей час, вони згадуватимуть гіркоту й пристрасті, але сподіваємося, що також згадають і простягнуті через ескалатори руки. Значна частина цієї книжки оповідає про те, що зближує ізраїльтян, а також що їх роз'єднує. Об'єднувальні сили не варто сприймати як належне. Це диво, що вони витримали стільки випробувань, але щоб берегти дива, доводиться багато працювати.

«Ізраїль — не взірець демократії, він не може ним бути, — пише Йоссі Кляйн Галеві. — Але Ізраїль є взірцем боротьби за демократичні норми за майже неможливих умов», про що свідчать багато епізодів ізраїльської історії. «Ізраїль — це лабораторія демократії в екстремальних умовах, і в цьому його цінність для світу».

ДЕН СІНОР (Нью-Йорк) і СОЛ СІНГЕР (Єрусалим)
1 серпня 2023 року

ІЗРАЇЛЬСЬКИЙ ПАРАДОКС

Люди не проти труднощів, насправді вони розквітають на них; люди проти того, щоб почуватися непотрібними. Сучасне суспільство вдосконалило мистецтво робити людей непотрібними.

СЕБАСТІАН ЮНГЕР

Тіффані Вен лежала на масажному килимку. Це була та коротка мить, коли ти перебуваєш сама й чекаєш на масажиста, який за хвилину має повернутися. Вен думала: «Сказати йому, чи це буде недоречно? Або ж він скаже про це сам?»

Він не сказав. А Тіффані не мала звички вказувати людям. Але вона знала: якщо промовчить, то ця думка не даватиме їй спокою. Краще одразу з усім покінчити.

«Я певна, що ти пам'ятаєш, але сирена прозвучить посеред нашого масажу», — мовила вона до стіни, лежачи щогою на рушнику, що вкривав килимок. «О, так, сьогодні ж *Йом га-Зікарон*», — відгукнувся він, усвідомлюючи *те, що вони помінялися ролями*. Бо саме він як ізраїльтянин мусив нагадати. То був День пам'яті, коли Ізраїль згадує своїх полеглих солдатів.

«Коли зазвучить сирена, — сказав він, перебираючи ініціативу, — ти просто лежи на килимку. Не треба вставати посеред масажу. Але я зупинюсь і стоятиму, поки лунатиме сирена».

Вен, американська журналістка азійського походження з Сан-Франциско, яка поїхала вслід за своїм ізраїльським хлопцем до Тель-Авіва, навчалася на магістра з близькосхідних студій у Тель-Авівському університеті. Вона на мить із задоволенням

відчула себе обізнаною місцевою, та хоч скільки разів Тіффані переживала цей унікальний ізраїльський спільний ритуал, він усе одно незмінно вражав її. Рівно об 11:00 сирена повітряної тривоги наповнює повітря гучною жалібною нотою — ревучим високим звуком, який чутно скрізь, наче він виходить із самого повітря.

На дві хвилини світ завмирає, немов у науково-фантастичному фільмі. Машини зупиняються на шосе, водії стоять біля них, як вартові. У ресторанах і готелях, школах та офісах, на стадіонах і по домівках усі мовчки стоять. Стоїть персонал закусочних, офіціанти й кухарі. Стоять учні та вчителі в школі. Іноземні медіа публікували відеозаписи вуличних сцен, що завмирали в часі, поки повітря наповнювалося пронизливим, усепроникним голосінням.

Сирени звучать два дні на рік з інтервалом у тиждень: на Йом га-Шоа (День пам'яті жертв Голокосту) і Йом га-Зікарон (День пам'яті загиблих солдатів і жертв терору).

Дві хвилини нерухомо стояти й мовчати — це довго. «Про що чи про кого всі вони думають, коли опускають голови, дивляться прямо чи заплющують очі?» — гадала Вен. Якби вона не лежала на килимку, то теж стояла б. Участь у ритуалі допомагала їй хоч трохи почуватися частиною колективу. Але річ не тільки в тому, що ізраїльтяни всі *робили* те саме — вони були налаштованими на той самий канал, а вона не мала до нього доступу. Канал був водночас колективним та особистим, оскільки ізраїльтяни зосереджувалися на комусь, кого вони втратили: брата, сина, дівчину, батька, друга дитинства, вчителя, студента, продавця з сусіднього магазину, солдата з їхньої частини.

Вен згадала ще одну сирену на День пам'яті, коли вона із Сан-Франциско розмовляла по скайпу зі своїм хлопцем з Ізраїлю. «Нам доведеться перервати розмову десь на кілька хвилин, але все гаразд, просто залишайся тут». Вен це зачудувало. «Він був не на людях, а сам, у своїй квартирі, — сказала вона нам. — Ніхто не помітив би, що він зробив. Але він підвівся і вшанував цей момент».

Джо Маккормак відчував схоже благоговіння. «Від сирени в мене завжди мурашки по спині. Навіть зараз», — каже він.